

REFORME VISOKOG OBRAZOVANJA DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA SA IMPLIKACIJAMA NA SAOBRAĆAJ, EKOLOGIJU I ODRŽIVI RAZVOJ (Pozivni referat)

Akademik prof. dr Slobodan Nešković, email: slobneskovic@gmail.com
Univerzitet Privredna Akademija u Novom Sadu, SKAIN, Beograd,
Ukrajinska Tehnološka Akademija - UTA, Kijev,
Univerzitet "Sveti Kiril i Metodij" Veliko Trnovo, Bugarska

Sažetak: Države subregiona Zapadnog Balkana nalaze se više od dve decenije u procesima tranzicije, pri čemu sprovođenje projekta pristupanja Evropskoj Uniji predstavlja njihovu prioritetnu orijentaciju. Koncept evropskih integracija podrazumeva korenitu transformaciju u svim sferama društva, gde su vrhunski osposobljeni ljudski resursi osnovna pokretačka snaga svih pozitivnih promena. Humani kapital i znanje odlučujuće su doprineli revolucionarnim inovacijama. Visoko obrazovanje usklađeno sa postmodernim tendencijama predstavlja esencijalni temelj razvoja sa relevantnim implikacijama na budućnost svake tvorevine. Saobraćaj i životna sredina označavaju područja sa drastično narušenim parametrima u svim kompetentnim dimenzijama održivog razvoja. Reforma visokog obrazovanja pored ostalog, mora biti u funkciji unapređenja saobraćaja, ekologije i implementacije strategije održivog razvoja.

Ključne reči: reforma visokog obrazovanja, ljudski resursi, saobraćaj, ekologija, održivi razvoj, Evropska Unija, Zapadni Balkan.

HIGHER EDUCATION REFORM OF WESTERN BALKANS COUNTRIES WITH TRAFFIC, ECOLOGY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT (Keynote paper)

Abstract: The countries of the sub-region of the Western Balkans are more than two decades in the transition processes, with the implementation of the project of accession to the European Union representing their priority orientation. The concept of European integration implies radical transformation in all spheres of society, where highly-qualified human resources are the main driving force of all positive changes. Human capital and knowledge have contributed decisively to revolutionary innovations. Higher education in line with postmodern trends is an essential foundation for development with relevant implications for the future of each creation. Transport and the environment indicate areas with drastically disturbed parameters in all competent dimensions of sustainable development. Among other things, the reform of higher education must be in the function of improving transport, ecology and implementation of a sustainable development strategy.

Keywords: higher education reform, human resources, transport, ecology, sustainable development, European Union, Western Balkans.

UVOD

Poslednja dekada dvadesetog veka posvedočila je da je počeo period globalizacije, koji je okarakterisan globalnom konkurencijom, prodorom standarda svetskog tržišta i međunarodnom orijentacijom svih organizacija. Globalizacija predstavlja skup različitih procesa koji u osnovi imaju ideju razvijanja i povezivanja sveta. Može se sagledati iz različitih uglova, pa se često definiše kao pojam, forma i fenomen koji podrazumeva višestruke i drastične promene u svim dimenzijama života. Ona ima sposobnost da stvara promene i da u te promene uključi celi svet. Činjenica je, da se danas sve manje koristi izvlači

iz tradicionalnih resursa: radne snage, zemljišta i kapitala. **Glavni proizvođači bogatstva sadašnjice postali su ljudsko znanje i pravovremene informacije, što je dovelo do revolucionarnih promena u mnogim oblastima, pa tako i u visokom obrazovanju.** U razvijenim zemljama, težište aktivnosti zaposlenih prelazi sa obrade materijala na obradu informacija, što ima veliki uticaj na proces obrazovanja. U **globalizovanom svetu, visoko obrazovanje postalo je stub društva i od njegovog kvaliteta zavisi budućnost svake zemlje.** Međutim, da bi obrazovanje bilo produktivno i kvalitetno ono mora da prati ubrzane promene svakodnevnog života. Sasvim je jasno da je znanje u današnjem svetu postalo najvažniji potencijal, a razvoj informacionih i komunikacionih tehnologija doprineo je da se čitava planeta u sve većoj meri oslanja na ovaj "neopipljivi" resurs. Novonastala situacija, koja podrazumeva modernizaciju upravljanja i vođenja, sve veću potražnju za obrazovnim i naučno-istraživačkim delatnostima, povezanost i umreženost, nametnula je nove izazove pred zemlje Zapadnobalkanskog regiona, koje sve imaju zajednički cilj - pristupanje Evropskoj uniji. Interes regiona evidentno jeste sopstveni razvoj i ojačavanje veza sa Evropom, pri čemu visoko obrazovanje može da odigra značajnu ulogu u ovom procesu. Sistem visokog obrazovanja mora biti koncipiran i usklađen sa problematikom u oblasti saobraćaja, ekologije i održivog razvoja. To se postiže kreiranjem odgovarajućih nastavnih planova i programa odnosno uključivanjem članova akademske zajednice u konkretno rešavanje ispoljenih anomalija u navedenim sferama društva.

1. REFORMA VISOKOG OBRAZOVANJA U DRŽAVAMA ZAPADNOG BALKANA

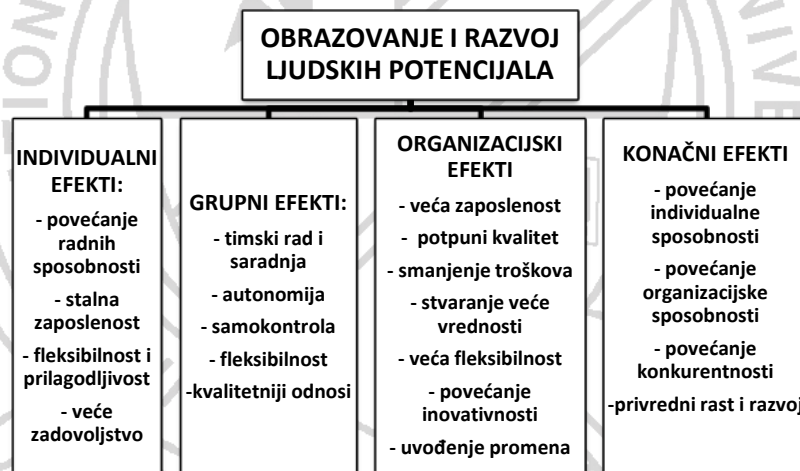
Globalizacija, kao najveći planetarni fenomen koji se ogleda u megatrendovima, ima veliki uticaj na obrazovanje, jer istraživanje nauke i obrazovanja je zapravo istraživanje koje za cilj ima pronalazak novog ključa razvoja jedne države. Razvijene države najviše vode računa o nauci, obrazovanju i nastavnom kadru, kao glavnom ključu uspeha. U modernom svetu sve više novca se izdvaja za razvoj nauke, obrazovanja i kadrova. Globalizacija u obrazovanju podrazumeva više ključnih faktora, među kojima su od najvećeg značaja: podsticanje na doživotno učenje i osavremenjivanje obrazovnih institucija kroz korišćenje najsavremenijih alata i tehnika za učenje (Nešković, 2016). Fokus nastave mora biti stavljen na učenike, a ne na predavača. Umesto slušanja unapred spremljenih predavanja, učenici treba da budu aktivni učesnici tog procesa. Na taj način, podstiču se na kritičko i kreativno razmišljanje, rešavanje problema i primenu znanja u realnom životu. Posledica takvog učenja je znanje koje traje i koje je prava priprema za buduće životne i poslovne izazove (Nešković, Jovanović, 2017).

Kriterijumi koje mora da ispuni moderno obrazovanje:

1. Kvalitetno, kompleksno i svestrano obrazovanje, koje podrazumeva stvaralački spoj teorije i prakse, kao i spoj konkretno primenjivog znanja sa opštim obrazovanjem.
2. Visok stepen profesionalizma predavača, i to ne samo u sferi konkretnog predmeta, već i u svim sferama koje su dominantne na tržištu.
3. Moderna opremljenost škola i fakulteta, pogotovo kada je reč o IT opremi.
4. Moderna obrazovna institucija treba da **podstiče i razvija one talente studenata** koji će, uzimajući u obzir njihove individualne karakteristike i sklonosti, biti najviše upotrebljivi i isplativi u budućnosti u praksi. Ukoliko fakulteti kod svakog studenta budu razvijali upravo ono za šta je on najtalentovaniji, stvorioće vrhunske stručnjake na mnogim poljima.

5. **Stvaralačka nastava**, kao jedan od prioriteta modernog obrazovanja, ima za cilj da studentima omogući efikasno usvajanje znanja uz primenu multimedijalnih sadržaja, jer se jedino kroz takav način učenja studenti aktivno pripremaju za spoj teorije i prakse i u toku su sa promenama koje razvoj novih tehnologija unosi u svakodnevni život.
6. Moderno obrazovanje zahteva **što više konkretnih primera, mnogo realnih projekata, vežbi i prakse**, jer - učenje iz knjiga studentima samo proširuje vidike i daje im neophodne informacije, ali im to neće biti od velike pomoći kada budu prvi put stupili u realno radno okruženje.
7. **Studente treba obrazovati u "surovom" okruženju** (koje je najbliže realnosti), jer će ih to pripremiti na ono što ih očekuje u stvarnom svetu, van školskih klupa.
8. Novo obrazovanje podrazumeva **iz korena izmenjene uloge profesora**. Umesto da profesori vode nastavu, oni sada preuzimaju ulogu koordinatora koji je tu da prati studente u njihovom individualnom ili grupnom radu. Profesor ima odgovornu ulogu da nauči studente, ali u modernom obrazovanju on ima još veću odgovornost - da ih motiviše da samostalno prolaze kroz proces učenja, da sami produbljuju i povezuju svoja znanja, istražuju i dolaze do zaključaka.
9. Savremeno obrazovanje mora da **se razvija** u interakciji sa **naukom, tehnologijom i kulturom i da** iz njih crpi znanje i inspiraciju.
10. Broj kriterijuma čije ispunjenje društvo očekuje od modernog obrazovanja konstantno se uvećava iz dana u dan, a budućnost će zahtevati ispunjenje još složenijih zahteva.

Slika 1. Efekti savremenog obrazovanja

Izvor: Slika je rezultat istraživačkog rada autora

Važnost znanja u ljudskom životu, življenju i delovanju postaje sve veća. Ono doprinosi širenju i produblivanju ljudskog saznanja i spoznaje, unapređenju praktičnog delovanja u svim područjima čovekovih interesa, bržem i lakšem poslovnom delovanju, upravljanju poslovnim procesima i ekonomisanju raspoloživim resursima, potpunijem ostvarivanju ljudskih prava i sloboda, učešću u donošenju društvenih i državnih odluka i usmeravanju puta u budućnost. Sve to utiče na motivisanost pojedinca i svake zajednice u sticanju više znanja i na razvijanje informaciono-komunikacione sposobnosti i kulture, tim pre, što informaciono-komunikaciono znanje postaje jedan od glavnih uslova za napredovanje u poslu, u struci, u svakom području ljudske i ekonomske delatnosti, odnosno u životu i radu svakog pojedinca i zajednice (Barlett, Uvalić, 2013).

Evropske inicijative od najvećeg značaja za visoko obrazovanje zemalja Zapadnog Balkana jesu Bolonjski proces, Lisabonska strategija i dokument Evropa 2020 (Nešković, 2018). Da bi obezbedila održiv razvoj i bezbednu budućnost, Evropska unija je 2000. godine, usvojila strategiju razvoja poznatu kao Lisabonska strategija sa strateškim ciljevima da EU do 2010. godine, postane najkonkurentnija i najdinamičnija privreda na svetu, zasnovana na znanju i sposobna da ostvari održivi ekonomski rast. Ključna komponenta ove strategije bila je razvoj i unapređenje znanja, što je podrazumevalo veća ulaganja u obrazovanje i stručno usavršavanje, naučna i tehnološka istraživanja i inovacije. Međutim, neki od strateških ciljeva Lisabonske strategije ostali su neostvareni pa je u EU počeo proces stvaranja novog strateškog okvira koji je rezultirao dokumentom Evropa 2020: strategija za pametni, održivi i inkluzivni rast, koji ima za cilj ekonomski razvoj EU zasnovan na znanju uz očuvanje životne sredine, visok nivo zaposlenosti, produktivnosti i socijalne kohezije (Nešković, 2014).

Obrazovanje predstavlja jednu od centralnih tema i ove strategije, a podrazumeva korišćenje alternativnih instrumenata i mehanizama u implementaciji politika EU, poput Programa za celoživotno učenje, Tempus-a, Erasmus Mundus-a i dr. Strategija je zacrtala pet ciljeva, od kojih se dva direktno odnose na visoko obrazovanje i istraživanje: min. 3% BDP-a treba da se izdvaja za istraživanje i razvoj; najmanje 40% mlađe generacije bi trebalo da poseduje tercijarni nivo obrazovanja ili diplomu; udeo odraslih (30-34 godina starosti) sa obrazovanjem na tercijarnom nivou treba da bude najmanje 40%; u proseku najmanje 15% odraslih treba da učestvuje u učenju tokom čitavog života. Ova strategija nije bitna samo za države članice EU, već predstavlja i značajan potencijal za države kandidate za članstvo u EU kojima pripadaju i sve zemlje Zapadnog Balkana, izuzev Hrvatske (Naidoo, 2012).

Bolonjska deklaracija iz 1999. g odnosi se na reformu sistema visokog obrazovanja Evrope i temelj je Bolonjskog procesa koji podrazumeva: prihvatanje sistema prepoznatljivih i uporedivih stepena, prihvatanje sistema koji se temelji na tri glavna ciklusa studija (osnovne, master i doktorske studije), uvođenje ESPB (ECST) bodovnog sistema i dodatka diplomu, unapređivanje mobilnosti studenata, nastavnika i istraživača, osiguravanje kvaliteta visokog obrazovanja, razvoj uporedivih nastavnih programa, međuinstitucionalnu saradnju, šeme mobilnosti i integrisane programe studija, obuka i istraživanja. Svi navedeni instrumenti imaju za cilj olakšavanje zapošljavanja priznavanjem stečenog znanja i kompetencija diplomaca širom Evrope. Konačan cilj deklaracije je uspostavljanje jedinstvenog evropskog obrazovnog prostora u kome će se predavači, istraživači i studenti lako i brzo kretati. Priključivanjem bolonjskom procesu zemlje Zapadnog Balkana su na sebe preuzele obaveze iz ove deklaracije. Sa šireg, evrointegracionog aspekta to podrazumeva sprovođenje neophodnih reformi visokog obrazovanja ovih zemalja, kako bi se njihovi univerziteti pozicionirali na evropskom i međunarodnom nivou i unapredili sopstveni kvalitet i konkurentnost.

Program za celoživotno učenje (Lifelong Learning Programme) je program saradnje u oblasti obrazovanja Evropske unije kojim se podržava razvoj svih nivoa obrazovanja. Za sada, zemlje Zapadnog Balkana mogu da učestvuju u određenim vrstama projekata i to samo ako njihove obrazovne institucije ponude stručnost u oblasti koja je tema projekta i time doprinesu postizanju što boljih rezultata. Budući da je LLP jedan od glavnih izvora finansiranja razvoja obrazovanja u EU, veoma je važno da obrazovne institucije ovih zemalja blagovremeno započnu pripreme za punopravno učešće u ovom programu.

Tempus (Trans-European mobility scheme for university studies) je program EU koji pomaže reformu i modernizaciju visokog obrazovanja u partnerskim zemljama i jedan je od

najstarijih i najuspješnijih programa saradnje EU. Program pomaže da obrazovni sistemi partnerskih zemalja ostvare nenametnuto prihvatanje trendova razvoja visokog obrazovanja EU koji proističu iz Lisabonske agende i Bolonjskog procesa i finansira projekte u kojima učestvuju institucije visokog obrazovanja iz EU i više od 20 partnerskih zemalja. Tempus program započet je 1990. godine sa glavnim ciljem da modernizuje sektor visokog obrazovanja i omogući institucionalnu saradnju sa Centralnom i Istočnom Evropom. Jugoslavija je Tempus programu pristupila gotovo odmah nakon njegovog uspostavljanja (1991. godine), međutim, politička dešavanja na ovim prostorima prekinula su ovu saradnju i prošlo je dosta vremena dok se novostvorene nezavisne države nisu ponovo uključile u program.

Erasmus Mundus (Erasmus Mundus) je započet 1987. godine i predstavlja program podrške saradnji i mobilnosti u visokom obrazovanju kroz promovisanje najkvalitetnijih evropskih master i doktorskih studija. Program ima za cilj unapređenje kvaliteta visokog obrazovanja i međukulturnog razumevanja kroz saradnju sa partnerskim zemljama (koje nisu članice EU). Njime se želi povećati atraktivnost i prepoznatljivost evropskog visokog obrazovanja širom sveta i Evropska unija kao jedan od centara izuzetnosti (Nešković, 2013). Program funkcioniše tako što studentima i nastavno-naučnom osoblju iz svih zemalja sveta daje mogućnost uključivanja u postdiplomske studije na visokoškolskim institucijama EU, i obrnuto, omogućava se mobilnost studenata i nastavnika iz EU u partnerske zemlje. EU obezbeđuje stipendije, kako za državljane partnerskih zemalja koji su primljeni na Erasmus Mundus master i doktorske studije u zemljama EU, tako i za svoje državljane koji studiraju na partnerskim univerzitetima. U njemu učestvuju sve zemlje iz zapadnobalkanskog regiona.

U globalnim okvirima, problematika konkurentnosti zemalja vezuje se za delovanje Svetskog ekonomskog foruma (WEF) i za njegov Indeks globalne konkurentnosti (GCI). Ovaj indeks zasnovan je na dvanaest stubova konkurentnosti koji su organizovani u tri grupe. Visoko obrazovanje i obuke pripadaju drugoj grupi koja pokazuje Faktore povećanja efikasnosti analizirane zemlje. Svi podaci normirani su na skali od 1 do 7 (1 - najlošija ocena, 7 - najbolja ocena), što je ujedno i raspon mogućih vrednosti za sve indikatore, stubove konkurentnosti pa i sam Indeks globalne konkurentnosti (GCI). Značaj koji stubovi u okviru grupe imaju za pojedinačnu zemlju, zavisi od stepena njene razvijenosti. Imajući sve navedeno u vidu, GCI bismo mogli grubo definisati kao skup institucija, politika i činilaca koji određuju stepen produktivnosti jedne zemlje. Nivo konkurentnosti izražava kapacitet nacionalne privrede da u srednjoročnom periodu generiše održivi ekonomski rast na postojećem nivou razvijenosti.

Tabela 1: Usporedni prikaz socioekonomskih podataka za 2015-2016. g zemalja Zapadnog Balkana i zemalja EU sa najrazvijenijim/najkvalitetnijim visokim obrazovanjem

2015/16	Broj stanovnika (u milionima)	GDP (US \$ u milijardama)	GDP per capita (US \$)	GCI visokog obrazovanja i obuka 1-7 (1 (najlošije) 7 (najbolje))	Mesto konkurentnosti visokog obrazovanja (Od 140 zemalja)
Albanija	2,9	11,5	3995,38	4,7	47
BiH	3,9	15,8	4088,21	3,8	97
Crna Gora	0,6	4,0	6489,10	4,6	54
Makedonija	2,1	9,9	4786,84	4,8	46
Srbija	7,1	36,5	5119,76	4,3	71
Danska	5,7	295,0	52114,17	5,8	9
Francuska	64,3	2421,6	37675,01	5,3	25

Finska	5,5	229,7	41973,99	6,1	2
Nemačka	81,9	3357,6	40996,51	5,6	17
Engleska	65,1	2849,3	43770,69	5,6	18

Izvor: World Economic Forum, <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>

Period tranzicije, strukturne ekonomske reforme i transformacija ekonomija zemalja zapadnobalkanskog regiona u kapitalističke evidentno nisu dovele do poboljšanja životnog standarda stanovništva ovih zemalja. Pored toga, i ekonomska kriza je teško pogodila zemlje Zapadnog Balkana, što je negativno uticalo na kvalitet mnogih segmenata, pa samim tim i na visoko obrazovanje. Kao što se može videti u Tabeli 1. neke od glavnih karakteristika ovog regiona i dalje su izuzetno nizak GDP i značajno niži GDP per capita u odnosu na istraživane zemlje EU. Takođe, po rangju konkurentnosti visoko obrazovanje zemalja ovog regiona zauzima vrlo niska mesta (od 46-og do 97-og) od 140 zemalja koje su ove godine ušle u analizu WEF-a. Od zemalja Zapadnog Balkana najveću vrednost GCI po pitanju visokog obrazovanja ima Makedonija - koja se nalazi na 46 mestu, dok je najlošije rangirana Bosna i Hercegovina - koja se nalazi tek na 97 mestu. Što se tiče visokog obrazovanja zemalja EU, prema izveštaju WEF-a o globalnoj konkurentnosti za 2015-2016.g, najbolje je ocenjeno visoko obrazovanje Finske, koje zauzima 2 mesto od 140 zemalja, dok su i ostale istraživane evropske zemlje zauzele izuzetno visoka mesta po ovom pitanju (od 9-og do 25-og).

Tabela 2. Uporedni prikaz javnih investicija i ranga konkurentnosti ljudskog kapitala za 2016. g zemalja Zapadnog Balkana i zemalja EU sa najrazvijenijim/najkvalitetnijim visokim obrazovanjem

2016.g	Deo GDP koji se izdvaja za obrazovanje (%)	Mesto konkurentnosti ljudskog kapitala (od 130 zemalja)
Albanija	3.5	70
BiH	/	/
Crna Gora	/	/
Makedonija	/	59
Srbija	4.4	57
Danska	8.6	7
Francuska	5.5	17
Finska	7.2	1
Nemačka	5.0	11
Engleska	5.7	19

Izvor: World Economic Forum, <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016/>

U Tabeli 2. prikazani su podaci WEF-a iz Izveštaja o ljudskom kapitalu za 2016.g gde su upoređene zemlje Zapadnog Balkana sa zemljama EU koje imaju najrazvijenije/najkvalitetnije visoko obrazovanje. Predstavljene su državne investicije u visoko obrazovanje kao i rang konkurentnosti ljudskog kapitala koji direktno proizilazi iz nivoa razvijenosti visokog obrazovanja. Kao što se može videti, u analizu WEF-a za 2016. g. od zemalja Zapadnog Balkana uzete su samo Albanija, Srbija i delimično Makedonija, koje iz svojih GDP-a izdvajaju izuzetno niske procenete za visoko obrazovanje, pa je samim tim i konkurentnost njihovog humanog kapitala nisko na lestvici konkurentnosti (na 57, 59 i 70 mestu od 130 zemalja). Za razliku od upoređivanih zemalja EU čije visoko obrazovanje važi za najkvalitetnije i čiji se ljudski kapital nalazi na vrhu lestvice po pitanju globalne konkurentnosti (od 1-19 mesta od 130 analiziranih zemalja), na šta su direktno uticali visoki procenti iz GDP-a koji ove zemlje izdvajaju za svoje sisteme obrazovanja. Jasno je da javne investicije u visoko obrazovanje predstavljaju ključ za njegov uspeh i konkurentnost.

Brojne promene koje je sa sobom donela era globalizacije pred kompanije i države stavljaju nove izazove u pogledu održavanja konkurentnosti, a budućnost će zahtevati ispunjenje još kvalitetnijih zahteva. Savremena globalna tržišta počivaju na potpuno novim pravilima konkurisanja, što je rezultiralo promenama u strategijama kompanija i država. U cilju stvaranja i unapređivanja konkurentnosti danas je jasno naglašena orijentacija na ulaganja u neopipljivu imovinu. Nauka i tehnologija ugrađene su u temelje svakog savremenog društva i prožimaju sve aspekte ljudskog života, a sve ubrzaniji naučno-tehnološki napredak i razvoj u sferi informacionih tehnologija, ističu u prvi plan značaj i ulogu ljudskog kapitala. U "društvu znanja" konkurentna prednost bazira se na ljudskom znanju i iskorišćavanju potencijalnih šansi i mogućnosti za čiju realizaciju je neophodno ljudsko znanje. Ključni faktor za unapređenje konkurentnosti danas je ljudski kapital koji sve češće dostiže i do 90% vrednosti firmi, što je potvrda da su znanja, kompetencije i veštine presudni za pozitivnu konkurentnu poziciju. Zemlja, kapital i oprema nemaju više odlučujuću ulogu na svetskom tržištu. Pojedinci, kompanije pa čak i države sve više postaju zavisne od načina na koji razvijaju svoje sposobnosti i primenjuju svoje znanje u svrhu realizacije svojih ciljeva.

2. IMPLIKACIJE NA SAOBRAĆAJ, EKOLOGIJU I ODRŽIVI RAZVOJ

Esencijalna uloga sistema visokog obrazovanja u zemljama Zapadnog Balkana odnosi se na rešavanje negativnih trendova i problema u svim oblastima ljudske egzistencije. To podrazumeva povezanost akademske zajednice sa svim sferama društva u kontekstu pronalaženja najoptimalnijih rešenja koji se manifestuju i otežavaju realizaciju razvojnih projekata i uključivanje država u porodicu razvijenih zemalja. Zadatak nauke i akademskih struktura jeste da pruži kompetentne odgovore na sve savremene izazove. Saobraćaj i ekologija su oblasti koje predstavljaju naučne discipline i profesionalne delatnosti. Shodno navedenom, sistem visokog obrazovanja mora biti direktno povezan, odnosno inkorporiran u oblasti saobraćaja, ekologije i koncepta održivog razvoja. To se realizuje kreiranjem relevantnih nastavnih sadržaja u programe rada instituta, visokih škola i fakulteta na svim ciklusima studija. Pored toga neophodno je obezbediti angažovanje akademskih radnika u navedenim područjima prilikom koncipiranja strateških dokumenata i realizacije projekata na svim nivoima organizovanja, posebno u kontekstu zahteva evrointegracija.

Dosadašnji razvoj saobraćaja bio je direktno u funkciji širenja infrastrukture i industrije prevoznih sredstava, naročito automobilske industrije. Postmoderni trendovi u razvoju privrede i društva prema teoretičarima menjaju koncepciju razvoja saobraćaja i transporta. Na sceni je tzv. peta saobraćajna revolucija, odnosno epoha personalizacije i individualizacije saobraćaja. Taj trend drastično devastira dosadašnje postavke i ugrožava osnovne postulate stanja životne sredine i održivosti u najširem smislu. Sintagma održivog razvoja, koja se terminološki pozicionira sa Rio deklaracijom i Kjoto protokolom iz devedesetih godina prošlog veka bazira se na koncepciji ekonomskog rasta, determiniranom ekonomskom ravnotežom i društvenim napretkom. (Steven, Bradley, 1995).

Iako je ideja o održivosti rudimentalno skicirana još od tzv. Prve „ekološke revolucije“ s početka 60-tih godina 20. veka, svoje razvojno, današnje značenje održivost duguje Svetskoj konferenciji o životnoj sredini, koja je 1992. godine održana Rio De Žaneiru. Po dokumentima sa te konferencije, održivi razvoj označava kvalitativan rast odnosno razvoj, tj. socioekonomski i kulturni razvoj koji su usklađeni sa uslovima, ograničenjima i kapacitetom životne sredine, koji bi trebalo da se odvija na način da se budućim generacijama ne

porogoršavaju uslovi opstanka. Vrlo brzo se, međutim, pokazalo da opšti principi i kategorije paradigme održivosti nisu neposredno uporebljivi u pripremanju, donošenju i sprovođenju strateških razvojnih odluka. Njih je neophodno operacionalizovati (konkretizovati), tako da izražavaju kriterijume i sadržaje konkretnog istorijsko-geografskog prostora koji zahvata dato plansko područje i ljude koji ga naseljavaju. Upravo odavde i potiču sporenja oko raznih i različitih značenja održivosti. Naime, svi se manje-više slažu oko tumačenja pojma, opštih principa i kriterijuma održivosti, dok najčešće dolazi do različitih interpretacija po pitanju održivosti na račun nekih drugih, u čemu ne malu ulogu imaju interesni aspekti (Nešković, 2014).

Danas postoje ozbiljni problemi u primeni ideje održivosti, koji se ogledaju u prevlasti neoliberalnih težnji nad opštim interesima čovečanstva i demografskim istupima političara koji se samo deklarativno zalažu za principe održivosti. U skladu sa tezom „misli globalno deluj lokalno“, zagovornici teorije održivog razvoja smatraju da njeni principi mogu biti realizovani ako se prvo primene u lokalnoj sredini, dok u nekoj kasnijoj fazi održivost može zavladati čitavom planetom. Strategiju održivosti bi trebalo da primenjuju nacionalne države, njihovi sastavni regioni, pojedina naselja-gradovi i sela, pa i susedstva. Ono što je značajno, jeste da održiv urbani razvoj upravo dolazi iz razvijenih susedstava koji to već primenjuju godinama unazad. Na taj način, ideal o održivosti širi se po svetu i čovečanstvo postaje svesno održavanja životne sredine. U cilju postizanja urbane održivosti, potrebna je racionalna i efikasna upotreba zemljišta, sa posebnim naglaskom na očuvanje zelenih površina. Uz prethodno navedeno, ekološkoj održivosti doprinosi i efikasna upotreba resursa koja se postiže recikliranjem i pravilnim skladištenjem industrijskih otpada, kako velikih, tako i malih kompanija, i upotrebom uređaja u domaćinstvu koji relativno štede električnu energiju.

Održivost može se obezbediti efikasnim korišćenjem energije i upotrebom alternativnih izvora energije (Nešković, 2014). U cilju smanjenja gubitka energije i povećanja energetske efikasnosti sprovode se sledeće mere: izolacija prostora koji se greje, zamena dotrajale stolarije u prostorijama koje se greju, zamena energetski neefikasnih potrošača efikasnim, ugradnja mernih i regulatornih uređaja za potrošače energije, zamena neobnovljivih energenata obnovljivim i uvođenje tarifnih sistema od strane distributera koji će podsticati štednju energije. Istraživački rezultati pokazuju da predstavnici lokalnih vlasti vide značaj rešavanja problema očuvanja životne sredine iza rešavanja problema nezaposlenosti, zdravstvene i socijalne zaštite i izgradnje infrastrukture, tj. problemi očuvanja životne sredine smatraju se „srednje važnim“ a najveći ekološki problemi prema lokalnim vlastima su problemi korišćenja izvora alternativnih izvora energije, stanja deponija i uklanjanje čvrstog otpada.

ZAKLJUČAK

Društveno-ekonomske promene koje prate ubrzan naučno-tehnološki razvoj, posebno ekspanzija modernih tehnologija, pretpostavljaju visoko obrazovane ljude koji su u stanju da efikasno funkcionišu u društvenim procesima i koriste raspoloživu tehnologiju. Konkurentnost ekonomije na globalnom tržištu zahteva visok nivo stručnosti i kompetentnosti radne snage, jer se savremeni tehnološki procesi baziraju na visokoobrazovanoj populaciji. Čak i zemlje koje poseduju znatne prirodne resurse, danas ne mogu ući u globalnu trku za obezbeđivanje daljeg razvoja bez obrazovanih i za inovacije osposobljenih ljudi. Kada je reč o razvoju i primeni novih tehnologija, tendencije razvoja u zemljama tržišne privrede pokazuju da su obrazovanje i stvaranje visoko stručnih ljudskih resursa u samom vrhu prioriteta

nacionalnih strategija i politika ekonomskog i tehnološkog napretka. Zato postmoderno obrazovanje mora da podrazumeva razvoj visoko obrazovanih kadrova koji mogu unaprediti nacionalni razvoj i adekvatno odgovoriti na zahteve savremenog okruženja.

Visoko obrazovanje igra značajnu ulogu u evrointegracijskim procesima i podsticanju privrednog i društvenog razvoja zemalja Zapadnog Balkana. Praćenje globalnih trendova i istrajavanje u reformskim procesima visokog obrazovanju su neophodni, a reforme treba da se zasnivaju na naprednim znanjima i veštinama u različitim oblastima. Kada je reč o zemljama Zapadnog Balkana može se zaključiti da, u okviru procesa evropskih integracija, sve ulažu velike napore u implementaciji svih delova bolonjskog procesa i ostvarenju ciljeva lisabonske strategije i dokumenta Evropa 2020 po pitanju visokog obrazovanja. Sve zemlje ovog regiona uzele su učešće u programima Tempus, Erasmus Mundus, kao i u drugim programima EU iz oblasti visokog obrazovanja, međutim, nivo postignuća ovih zemalja, kao i pojedinačna nacionalna ulaganja u u ovu oblast i dalje su ispod proseka EU. Jasno je da ukupni kvalitet visokog obrazovanja zapadnobalkanskog subregiona još uvek nije na zadovoljavajućem nivou i da je potrebno uložiti dodatne napore da bi se ispunili postavljeni ciljevi.

Strateška dokumenta reforme visokog obrazovanja, sfera saobraćaja, životnog ambijenta i koncepta održivog razvoja moraju biti u skladu sa savremenim trendovima i specifičnostima svake državne tvorevine. Programi unapređenja stanja predstavljaju sintezu praktičnog i stručnog delovanja na platformi usvojenih naučnih znanja, gde prvorazrednu ulogu imaju pripadnici akademske zajednice. Posebno insistiramo na saradnji naučnih elita, visokoobrazovnih institucija i koordinisanom angažovanju kompetentnih subjekata pojedinačnih država subregiona Zapadnog Balkana. Tokom implementacije relevantnih projekata korisno je primeniti adekvatna iskustva prosperitetnih zemalja Evropske Unije koje su uspešno prevazišle izazove procesa tranzicije.

LITERATURA

- [1] Bartlett, W., Uvalić, M. (2013), Introduction. In: Bartlett, W., Uvalić, m. (eds.), The Social consequences of the Global Economic crisis in South East Europe, London: LSEE - Research on South Eastern Europe.
- [2] Bologna declaration (1999), The European Higher Education Area, Joint Declaration of the European Ministers of Education, The Bologna Declaration of 19 June.
- [3] Naidoo, R. (2012), The New Imperialism in Higher Education and a Collective Voice in the Balkan Region, Regional Strategic Forum, STREW Tempus Project and Novi Sad Initiative.
- [4] Nešković, S. (2013), Evropske integracije i razvoj turizma u zemljama Jugoistočne Evrope (European integration and the development of tourism in the countries of South Eastern Europe), Međunarodna konferencija Savremeni trendovi u razvoju turizma, Travnik: Internacionalni Univerzitet Travnik, 28-29 mart.
- [5] Nešković, S. (2014), Current aspects of the tourism situation in the Western Balkan countries, Paper Proceedings, 7th International Conference "Science and Higher Education in Function of Sustainable Development-SED 2014" 03-04. October 2014, Užice, Serbia, Business and Technical College of Vocational Studies.
- [6] Nešković, S. (2014), Ekonomska diplomatija i zakonodavstva država Jugoistočne Evrope u kontekstu evropskih integracija (Economic diplomacy and legislation of Southeast European countries in the context of European integration), Zbornik radova 10. Međunarodna konferencija "Pravni i ekonomski aspekti koncepta integracije zemalja Jugoistočne Evrope u EU sa posebnim osvrtom na Bosnu i

- Hercegovinu" 18-19. Decembar 2014, Internacionalni Univerzitet Travnik, Travnik, BiH.
- [7] Nešković, S. (2014), Saobraćaj i ekologija u konceptu održivog urbanog razvoja, Zbornik radova, Međunarodno savjetovanje "Savremeni trendovi u saobraćaju, logistici i ekologiji u funkciji održivog razvoja", Travnik: Internacionalni Univerzitet Travnik.
- [8] Nešković, S. (2016), Statističke metode regionalizacije i pravni okvir prekogranične ekonomske saradnje u Evropi", u: Evropsko zakonodavstvo 58/16, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
- [9] Nešković, S. Jovanović, Ž. (2017), The Concept of Europeanization of the System of Higher Education in the Western Balkan Countries", Conference Innovation, ICT and Education for the Next Generation, Faculty of Economics and Engineering Management, Novi Sad.
- [10] Nešković, S. (2018), Geostrategic Position and Security Synergies of the Black Sea Region Trough Cooperation with the European Union", Cross - Border Book Series "New Challenges to Security and Development of the Balkans" Vol. 5, Cross - Border Cooperation, Security and Development Perspectives of the Wider Black Sea Region, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo.
- [11] Steven, A., Bradley, K. (1995), The Management if Intellectual Capital, unpublished monograph, The Busenness Performanse Group Limited, London.

